

Qeyrət, a vətəndaşlar

Mən müəllifin yerində olsaydım, bu əsəri Vətən namusu, bayrağımızın müqəddəsliyi üstündə, heysiyyətimizə toxunmaq üstündə erməni zabitini cəhənnəmə vasil edən Ramil Səfərova ithaf edərdim.

(Hüseynbala Mirələmov “Dağlarda atılan güllə” , “Azərbaycan” jurnalı, 7, 8. 2005) “Dağlarda atılan güllə” mənim ürəyimdən tikan çıxartdı. Dedi ki, bəsdir, yüz il əvvəl tarixçi Veliçkonun erməni pisləməsindən təsəlli tapdınız, bəsdir, bədnam, nankor, naxələf qonşu deyə-deyə odunuza su səpdiniz, bəsdir, “dənizdən-dənizə böyük Ermənistan” iddiasını ələ sala-sala qəzəbinizi soyutdunuz, bəsdir, “Lazım gəlsə” deyə-deyə, işinizdə-gücünüzdə oldunuz, bəsdir, Şuşadan, Laçından, Kəlbəcərdən, hətta Xankəndindən hava məlumatı verə-verə ağızınız qulağınızın dibinə getdi, bəsdir. Torpaqlarımızın 20 faizini verə-verə “bir qarışını da verməyəcəyik” deyə-deyə ikrahla lovğalandınız, bəsdir düşməni ahunələylə qarşıladınız, söydünüz, bəsdir gün o gün olsun deyə-deyə toylarda arsız -arsız “Laçın”, “Şuşa” adlı bədnam- məhz bədnam, uydurma rəqslərə qol qaldırdınız.

“Dağlarda atılan güllə” -Hüseynbala müəllimin bu əsəri bütün məziyyətləri, sənətkarlıq naxışları, bəzəkləri ilə bədii əsərdir. Yeri gəlmişkən, bunlardan danışacaq və misallar gətirəcəyəm. Lap elə gətirim də...

Bənövşə (elə əsərin canı bu surətdədir) öz dünyasına qapılmışdı. O dünyanın ki, dənizi qurumuşdu, sahillərinin kəhrəba qumları günəşin od nəfəsi ilə qovrulub yanırdı, sonalar üzən göllərini yosun, çal-çayır bataqlığına çevirmişdi. Günəşi bozarmış çöllərini, qırov tutmuş meşələrini, qaşqabağından zəhər tökülən dağlarını isitmək gücündə , qüdrətində deyildi.

Dağlarda atılan güllə əyin- başı şəlpə-şəlpə olmuş, kişilər qabağında , naməhrəmlər önündə yarı üryan Bənövşənin dünyasına, sinəsinə çəkilən dağlara Vətən qaranlıqlarına atıldı, ayağa qalx! -startını verdi.

Xocalı qırğınından, donuz damlarında erməni əsirliyindən canını qurtarıb nisbətən salamat sayılan gözdən nəzərdən uzaq, xaraba dəyirmanına sığınmış kişilərin içində yarım lütdü Bənövşə. Onun cır-cındırı namus -qeyrət bayrağına, ilk dəfə olaraq bədii əsərlərimizdə ilk partizan addımları bayrağına çevrilir.

“Son vaxtlar Bəy Bənövşənin barəsində daha çox düşünürdü. Paltarının süzülüb əldən düşməsi, yaxasının, baldırlarının açıq qalması birtəhər gəlirdi ona. Özünü , oğlu Bəxtiyarı, Mustafanı, Ötkəmi qınayırdı: - Biz də adımızı kişi qoymuşuq. Tutaq ki, Zakir qocadı. Bəs mən, bəs üç nəfər gözüqanlı cavan necə? Bənövşəni sıxıntıdan, əzab-əziyyətdən niyə qurtara bilmirik? Dörd –beş arşın parça-dondan tumandan bir şey tapmaq nə böyük işdir? Yox, özüm gedəcəyəm, erməni kəndlərindən birində- yerin təkindən , göyün yeddi qatından olsa da paltar tapıb gətirəcəyəm Bənövşəyə”.

Erməni kəndlərindən birinə getmək- gözlərini qan tutmuş faşist yuvasına girmək tkcə Bənövşə üçün pal -paltar yox, - Qarabağın xaraba dəyirmanının da yiyəsi var- deyə ora sığınanlar üçün ərzaq-silah, sursat qənimət (məşhur “trofeya” sözü yadıma düşdü) gətirmək – ancaq və ancaq partizanlıq deməkdir. Hamımız bilirik ki, Böyük Vətən müharibəsində rəsmi, nizami ordu ilə yanaşı partizan dəstələri, bölmələri, diviziyaları tək-tək cəsur, əfsanəvi patizanlar düşmənin başına od yağdırırdı, od!

“Qatırın yükünü açdılar. Ötkəm gətirdiyi qəniməti içəri yığdı”.

İlk dəfədir ki, biz bu əsərdə ermənidən qənimət götürür, erməni bizim qulağımızı yox, biz Vazgenin qulağını kəsir, Nersesin ulağını kilsədən götürdüyümüz silahlarla yükləyirik. İlk dəfədir ki, toran qovuşanda çardaqda ata ilə oğulun -Vahan ilə Haykın cəsədi yan-yana uzadılır, ilk

dəfədir ki, erməninin qulağı erməninin qartmağlı pencəyinin cibinə qoyulur.

Bu vaxtadək yazılan əsərlərdə ermənilərin törətdikləri tükürpədicə, ağlasığmaz vəhşiliklərini səhifə-səhifə, epizod-epizod oxuduqca bir vahimənin, ümitsizliyin, ruh düşkünlüyünün təlqininə məruz qalırdıqsa, Hüseynbala Mirələmovun “Dağlarda atılan güllə”si xalqı, xüsusən gəncliyi qisasa, müqəddəs intiqama səslədi- kəsilən başların, kəsilən döşlərin, dillərin, qulaqların, körpəli bətnlərin, diri-diri yandırılanların, xarabazara döndərilən şəhərlərimizin, kəndlərimizin, külə döndərilmiş malımızın, mülkümüzün, ev -eşiyimizin intiqamına səslədi.

Sənətkarlıq baxımından, bədii əsər ustalığı baxımından xüsusilə epik əsərdə, dramatik əsərdə iştirak edən adamların obraz kimi, surət kimi bir-birindən fərqlənən konkret xarakterləri yaddaqalan cizgilərlə, boyalarla, detallarla təsvir edilməmişdir. Karan da, Zakir də, Süleyman müəllim də, Səlimoğlu da, Bəxtiyar da, Novruz da, Mustafa da, Ötkəm də, Sədəf xala da, Bənövşə də, Həsən də, Saleh kişi də, Təvəkkül, Abbasoğlu, Altay, Həmid kişi də, Eldar adlı polkovnik də, Qara Bəşir də, Bəbir kişi də bir vəhdətdə, bir amalda bir-birinə bağlıdırlar. Setrak kimi cəlladların tüfəngini əllərindən almaq, baltalanmış, yandırılıb külə dönmüş bağ-bağçalarımızın, tapdalanmış namusumuzun qisasını almaq-xalqı hərəkətə gətirmək. Axı Qarabağın qaçqını, köçkünü, didərgini o yerlərin hər qarışını, erməninin yerini-yurdunu gözümümlə tanıyıb bilir. Yəni, yerdə Allahın bir daşını, kəsəyini götürüb bir erməni pəncərəsinin şüşəsini də sındıra bilməzdilər? Yəni, erməninin bir toyuğuna da da daş ata bilməzdilər? Söhbət tərpənişdən gedir, qisas ehtirasından gedir. “Dağlarda atılan güllə”deyir ki, yəni, bunun üçün Ali Baş Komandanın əmri lazımdır? Yəni, yuxarıda saydığım adamların əlində Prezident fərmanı vardı? Yəni həyatda, əslində (əsər əsərliyində) düşmənin içinə girib –lap canından keçə-keçə onun canına vəlvələ salmaq olmazdımı, olmazmı? Başqa sözlə, partizan olmaq olmazdımı, olmazmı?

Əsir alınmış Vartanuş da, digər iki qoca erməni də həyatlarının son saniyələrini, dəqiqələrini yaşadıklarını düşünüb bir-birinə qısıldılar. – Onların təsəllisi yalnız bu oldu ki, türk qocalara, qadınlara, uşaqlara toxunmur. Artıq bəsdir, səbr kasasının da daşmağı var. Bəli, əsir götürülmüş ermənilər əllərini hər şeydən üzəndən sonra şirin, yağlı dillərini işə salıb yalvara-yalvara (həm də düzünü) deyirlər ki, biz Qarabağda türklərlə bir ailə kimi yaşayırdıq. Bizi İrəvan yoldan çıxartdı, cavanlarımızın qanını, beynini İrəvan zəhərlədi. Dahi Cəfər Cabbarlının “1905-ci ildə” əsərindəki Salamovun dilindən söylədiyi məşhur kəlam yada düşür: “Erməninin nə yaxşısı, nə pisi. Deyə bilərsən ki, bu erməni o ermənidən yaxşıdır. Yox ey, yox! Erməninin pisinə də, yaxşısına da lənət!”

“Dağlarda atılan güllə” nalə, qarğış, lənət, söyüş deyil. Kiş-kişlə donuz darıdan çıxmaz. Zora zor, qana qan, partizan partizan deməkdir- bu güllənin əks-sədalı səsi. Ordu, rəsmi Silahlı Qüvvələr öz yerində. Bəli, onlar Ali Ba Komandanın əmrinə müntəzirdir. Hər yerdə, hər ölkədə olduğu kimi. Bir də var “Vuran oğul dayısına gənəşməz”. Bu əsər dayısına gənəşməyən oğulları səsləyir. “Dağlarda atılan güllə” qətiyyət silahıdır.

Əsərdən: “Axşam düşəndə “Bulaqlı yatağı”nın yerini tapa bilməyənlər üçün, erməni əsirliyinə məruz qala bilənlər üçün... fanardan əlavə Süleyman döşək ağını da tən ortadan cırıb bağlamışdı ağacın ucuna. Doğrudur, dost-tanışlardan, hətta rayon rəhbərliyindən işarə vurub demişdilər ki, ağ bayraq təslim olmaq əlamətidir, götür onu ağacın başından. Süleyman da cavab vermişdi ki, təslimçiliyin bundan da biabırçısı da varmı? Evimizi, kəndimizi, qəbirlərimizi, bulaqlarımızı, dağlarımızı yağıya qoyub gəlməkdən böyük təslimçilik yoxdur. Sözlərinə onu da əlavə etmişdi ki, bu ağ parçanı öz qanıma bulayıb isladandan sonra zəfər bayrağı kimi qaldıracağam. Hələlik, bu ağ əski parçasıdır... və ümitsiz yolçuların bələdçisidir.

“Dağlarda atılan güllə” Süleymanların qanına boyanmış, boyanacaq qızıl zəfər bayraqlarının salyutudur, başını itirmiş ümitsiz yolçuların ümid siqnalı, ümid sədası, ümid çağırışıdır. Hər bir əsərin bədii dəyəri var. Bu romanın qayəsi onun bədii dəyərinə yaraşır və bədii dəyərindən üstündür. Müəllif erməni qanmazlığını da, dilbilməzliyini də müdrik xalq lətifələrimizlə ələ salır. Mehtər Muxtarla Zinaverin at alveri epizodu:

Atı bazarda satıb, pulunu cibinə qoyandan sonra :

- Ay Zinaver kirvə, at yaxşı atdır, ancaq sürüşkəndir...
- Ha... palçıqda sürüşür?
- Yox ey , sürüşkəndir, yəni pozğundur, əxlaqsızdır.
- Ara mən arvad almıram ki, at alıram.
- Özün bil.

Bəli, sonra sürüşkən at Zinaverin başına oyun açdı, nə açdı? Erməni həm axmaq, həm də amansız cəlladdır. On beş yaşlı azərbaycanlı uşağı yerə yıxıb, dizini sinəsinin üstünə qoyub əlində xəncər boyda bıçaq:

-Ara, hanı bunun anası, kəsirəm gəlsin tamaşa eləsin

“Dağlarda atılan güllə” analarımız ayağa qaldıran, partizanlığa, müqəddəs intiqama çağıran güllədir. Açıq meydanda, üzbəüzdə, bərk ayaqda erməni həmişə fitrətən qorxaq olub.

Dilicançı Həsən adlı bir uzaq qohumumuz olub. Danışdırlar ki, çox zəhmli, əzazi adam olub. Həmənlə dilicançı Həsən şüvəlanlı idi. Günlərin bir günü iki erməni ustanı çağırır ki, ev-eşiyini təmir etdirsin. Ustalar işlərini qurtarıb haqlarını istəyəndə Həsən əlini xəncərin qəbzəsinə atıb soruşur:

- Nə üçün sizin o qara keşiş köpəyoğlu Əslini bizim Kərəmə vermədi?

Qorxudan tir-tir əsən ustalar başa düşdülər ki, bu “Əsli-Kərəm söhbəti”ndən qan iyi gəlir. Dedilər:

- Qoy gedib öyrənək, gələk.
- Hə, gedin-dedi.

Ustalar əlləri ətəklərindən uzun sağ salamat qaldıqlarına şükür etdilər.

Xoznavarda kilsə gözətçisi Vanonun öldürülməsi, aradan bir qatır yükü silah-sursat, ərzaq aparılması, Xanəzən mağazasının qarəti, dörd yeniyetmə diğanın yoxa çıxması xəbəri ildırım sürətiylə qonşu kəndlərə, rayon mərkəzinə çatdı.

Bütün süjet boyu belə-belə intiqam, qisas lövhələri oxucunu-bizi ruhlandırır, yağımıza su çiləyir, qana-qan, haqqın-ədalətin qisası. Bəli, indiyə qədər bu mövzudakı yazılarda belə söhbətlər yox idi. Dəxli yoxdur. Nədən danışırsa danışsın, bədii əsərin dili, ifadəsi, təsvirlərin mənzərələrin incə müşahidə, dəqiq, obrazlı qələmə alınması bu bədii söz ustalığına dəlalət edir.

“Göyün üzünü seyrək buudlar alsa da, ay ətrafı işıqlandırmışdı. İndi Bəxtiyar əvvəlki kimi nə zümzümə edir, nə də qarşıdakı böyürtkən, itburnu kollarına ağac, daş parçası atırdı. Gecənin ömrü yarıdan keçmişdi. Cüyürlərin suat yerlərinə gedən vaxtı idi. Quşlar pırıltı ilə budaqlardakı yuvalarından uçuş, səhər nəğmələrini oxuyurdular. Yandırılmış evlər, qol-budaq edilmiş gilə, tut, alma bağları, Minkənd çayının övladları ölmüş ananın bayatısına, ağısına bənzəyən şırıltısı...

Xanəzənin köhnə qəbiristanlıq mənzərəsi, dörd erməni diğasının ardıc, zirinc kolları arasındakı cəsədi xeyli uzaqda qalmışdı. Çiçəklinin Dəlidağa söykənən aşırımında oynaşan buludu səhərin sərin mehini qovub gözdən itirmişdi”.

Nisbətən böyük sitat olan bu parça “Dağlarda atılan güllə”nin bədii trayektoriyasıdır, yazıçı istedadının əl boyda güzgüsüdür. İnsafən, Hüseynbala Mirələmov necə deyərlər, təbiət görməmiş, mənzərə tamarzısı deyil. Allaha şükür hamı bilir ki, təbiət Lənkəranı-

Hüseynbalanın doğulduğu diyarı çox böyük səxavətlə mükafatlandırmışdı.

Ancaq o güllə ki, o dağlardan atılmışdır, o dağlar qana boyanmış dağlarımızdır. Cığırından, mağarasından tutmuş, gədiyindən, aşırımından tutmuş obalarından, kəndlərindən, gizli-gizli dolam-dolaşq yollarından, təbii səngərlərindən tutmuş bütün bu ətraflar –düşmən tapdağında qalan ətraflar...Ətraflar yox, Vətən torpaqları “Dağlardan atılan güllə”nin min –min şimşək parıltısından parıltılı olan işığında görünür. Bu yollarda- Qeyrət, a vətəndaşlar!- deyə-deyə partizanlar – Qarabağ partizanları irəliləyir.

P.S. Hörmətli oxucular! Hüseynbala müəllim yalnız asudə -asudə əsərlərini yazmaqla, gəzib dolanıb incə təfərrüatlı müşahidələr aparmaqla, bir qələm əhli kimi günün nəbzini tutub onu bədii sözə çevirməklə məşğul olmur. Onun ikinci məsuliyyəti, çox məsuliyyətli bir “məşğuliyyəti” var. Əslində bu məşğuliyyət yox, işdir, ağır iş. Hüseynbala Mirələmov rəhbər işçidir, başçıdır. Bakı Qaz Emalı Zavodunun yüksək ixtisaslı baş direktoru, altı yüz nəfər adamın çalışdığı təsərrüfat gəmisinin kapitanıdır.

“Gəmi” sözünü təsadüfi demədim. Emal edilən, xüsusi mürəkkəb müasir qurğularda saflaşdırılan, təmizlənən, istifadə üçün yararlı şəklə salınan lilli, qumlu, çirkli qaz- xam qaz dənizin dərinliklərindən çıxır. Hüseynbala müəllim bu altı yüz adamın ailə vəziyyətindən, səhhətindən, maddi-mənəvi halından (“durum” sözündən xoşum gəlmir) həm xəbərdardır, həm də ailə başçısı kimi bütün bunlara cavabdehdir. Bu barədə yazıçı gözü, yazıçı duyumu, yazıçı həssaslığı ona çox-çox kömək edir.